

דבר שאינו מתכוון ופסיק רישא

סוגיה זו רחבה מאוד. נלמד תחילה את היסודות של דבר שאינו מתכוון, ואחר כך, נמשיך בהבנת דין "פסיק רישא", פסיק רישא דלא ניהא ליה, פסיק רישא מדרבנן, ספק פסיק רישא ועוד.

א. דבר שאינו מתכוון

- שבת קג. "ת"ר התולש עולשין" עד המשנה.

- סוכה לג: "ת"ר אין ממעטין ביו"ט", עד המשנה.

- שבת קלג. "אמר מר בשר..." עד הנקודתיים

- ביצה כג: משנה "עגלה של קטן" וכו'.

ב. דבר שאינו מתכוון בכל התורה לעומת שבת

- תוס' שבת קי: ד"ה תלמוד לומר.

ג. הגדרת פסיק רישא

- זבחים צא: "אמר שמואל המתנדב יין... כר"ש סבירא ליה"

- רש"י שם ד"ה הא רבי שמעון

- שלטי הגיבורים, שבת לח. באלפס, אות ג

- שו"ת הריב"ש סימן שצ"ד, בעיקר מ"תחלה: אם מותר לסרוק במסרק בשבת" [ניתן להסתפק בקריאת כמה שורות. אמנם, כדאי לקרוא את כל התשובה מהתחלה – מרתק!].

כל התשובה – לחץ כאן

תחלה: אם מותר לסרוק במסרק בשבת?

דבר ברור הוא, שאסור: דתנן במסכת נזיר (מ"ב), ומייתנין לה במסכת שבת, פרק במה טומנין (נ'), לענין שבת: נזיר חופף ומפספס, אבל לא סורק. ומקשינן התם בגמרא, במסכת נזיר: חופף ומפספס; אתאן לר' שמעון. אבל: סורק; אתאן לרבנן? ומשני:

אמר רבא: כל הסורק, להשיר נימין המדולדלין הוא סורק. ונראה מפשט סוגיא זו: שאין הסריקה פסיק רישיה, אבל אסור: מטעם שהוא מתכוין להשיר נימין המדולדלין. ואם כן, הדבר ברור שאסור לסרוק בשבת, אם הוא מתכוין להשיר.

• [ריטב"א, שבת מב. ד"ה למימרא]

למימרא דשמואל כרבי שמעון וכו' שרי. ופרקינן בדבר שאין מתכוין סבר לה כרבי שמעון דשרי, במלאכה שאינה צריכה לגופה קסבר לה כרבי יהודה דאסור, וק"ל דמעיקרא מאי קארי ליה לאקשוויי מדבר שאין [מתכוין] למלאכה שאינה צריכה לגופה דהא טעמי דפליגן נינהו, דאילו דבר שאין מתכוין [אינו מתכוין] למלאכת איסור כלל ובמלאכת היתר הוא עסוק ואפשר נמי דלא עביד איסורא כלל, ואילו מלאכה שאינה צריכה לגופה מתכוין הוא לעשות אותה מלאכה ממש ועושה אותה אלא שאין כוונתו לעשותה לצורכה ולאותו דבר שבשבילה נקראת מלאכה במשכן, וי"ל דאפי' הכי בחד טעמא שייכן משום דלא הוו מלאכת מחשבת ובשתייהם איכא דבר שהוא בלא כוונה, וכיון שכן הוה ס"ד דכיון דהתם אוסר ועושה מלאכה שאינה צריכה לגופה [כצריכה לגופה, ה"ה שאוסר בדבר שאינו מתכוין, ואסיקנא דדוקא מלאכה שאינה צריכה לגופה] שמתכוין לאותו דבר ועסוק בו אוסר כרבי יהודה, ובדבר שאין מתכוין דקיל טפי שרי כרבי שמעון, כנ"ל.

]

• [ריטב"א שבת קג. ד"ה ומיהו תמיהא מילתא].

ומיהו תמיהא מילתא טובא כל היכא דפסיק רישיה ולא ימות, מאיזה טעם יתיר רבי שמעון משום דלא ניחא ליה דהא טעמא דתלמודא דמודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות, היינו משום דכיון דלא סגיא דלא אתעביד מלאכה הרי הוא כאילו נתכוון ומלאכת מחשבת הוא, וא"כ מה לי אי ניחא ליה או לא ניחא ליה, וליכא למימר דכי לא ניחא ליה הויא לה מלאכה שאינה צריכה לגופה שזה ודאי צריכה היא לגופה, ויפוי קרקע גמור וסחיטה גמורה אלא שהוא אינו צריך לה, וכן אם חרש בבהמות שדה אחת ולא נתכוון אלא ליגע בהמותיו כלום יהא פטור. ואי לאו דמסתפינא מרבוותא ז"ל הוה אמינא שלא אמרו כן בתלמוד דכי לא איכפת ליה שרי לר"ש אלא בדבר שמחמת עצמו אינו חשוב מעשה ומלאכה, ומשום הכי כל היכא דלא איכפת ליה חזר למהותו שאין בו מלאכה ולא מעשה חשוב, כגון הא דהכא דשורת הדין דיפוי קרקע כל שהוא לא חשיבא מלאכה, אלא כשמחשבין לה משום צורך, וכן ההיא דמימעיט ענבים מן ההדס התלוש צורך המצוה לתקונה עושה אותו שהוא תיקון וכי יש בו חשיבות, וכי לא איכפת ולא מכוין ליה כלל הוה מילתא דלא חשיב, והא דאמרינן דשקיל בברזי היינו טעמא משום דכי עביד הכי לא חשיב הפשט כלל אלא מקלקל גמור, וכל המקלקלים שאינם מתכוונים מותרים, כנ"ל, וכן הורה לי מורי הרב ז"ל והוא היה אומר בלשון אחר כתבתיו בכתובות בס"ד.

ד. פסיק רישא דלא ניחא ליה

- [הגדרת 'לא ניחא ליה' – תוס' שבת עה. ד"ה טפי]
- [הגדרת 'לא ניחא ליה' – בה"ל סימן ש"כ, יח]
- הגמרא שהובאה לעיל שבת קג. "ת"ר התולש עולשין... בארעא דחבריה"
- תוס' שם ד"ה לא צריכא
- תוס' בסוגייתנו, סוכה לג: ד"ה מודה ר"ש
- ריטב"א בסוגייתנו, סוכה לג:

והא אב"י ורבא דאמרי תרוייהו מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות ופרקינן דאית ליה הושענא אחריתי. פי' הרב בעל הערוך ז"ל שאע"פ שהוא מתקן גמור אין דין פסיק רישיה ולא ימות אלא כשהוא נהנה ממלאכתו כיון שעושה בלא מתכוין, והביא ראיות רבות לקיים סברא זו, ולא היא כדברירנא בפרק קמא דכתובות (ע"ש ר' א'), אבל הכי פירושו דהא לא חשוב מתקן אלא כשצריך למצותו אבל כשאנו צריך לו אינו חשוב מתקן עד שיתכוין לו והרי הוא כמלקט אותם מהדס שוטה שאינו מתקן, ואיכא דקשיא ליה אמאי לא שרינן ליה לכתחילה דנימא מתוך שהותרה ליקוט ענבים לצורך אוכל נפש הותרה נמי שלא לצורך אוכל נפש כשהוא צורך יום טוב דהא קיימא לן [כבית הלל] דאית להו מתוך בצורך יום טוב, וי"ל דלא שרינן מדין מתוך אלא מלאכה דעלמא שאינו עושה כלי אבל זה שעושה כלי שהוא דבר מסוים והשתא לא עביד מצוה אלא שמתקנו למצוה לא, מפי מורי נר"ו.

- רמב"ן שבת קיא. (המקרה של 'מסוכרייתא דנזייתא', שם בגמ' בסוף העמ') ד"ה האי מסוכרייתא, עד "במעט ענבי הדס בפסח שיהא אסור וזו כיוצא בה"

האי מסוכרייתא דנזייתא אסור להדוקה ביומא טבא. פרש"י ז"ל בגד שכורכין בברזא של חבית ואסור משום סחיטה, כי ההיא דאמרי' בפ' תולין (קמ"א א') לא ליהדק איניש אודרא אפומא דשישא דלמא אתי לידי סחיטה, ורב נתן בעל הערוך ז"ל כתב שכל מלאכה שאין אדם עושה אותה להנאתו ואינו נהנה בה אע"פ שהוא פסיק רישיה ולא ימות מותר לר' שמעון דדבר שאינו מתכוין מקרי, וכשהודה ר"ש לא הודה אלא באומר אפסיק רישיה לצרכי ולא ימות והוא נהנה בפסיקת הראש ומיתתו אלא שלא נתכוין אלא לפסיקת הראש, וראיותיו מדאמרי' במסכת סוכה (ל"ג ב') ואין ממעטין אותן ב"ט ואי אית ליה הושענא אחריתי שרי, אלמא דבר שאינו מתכוין מיקרי אע"פ שהמלאכה נעשית בודאי כיון שאינו נהנה באותה המלאכה ולא להנאתו הוא עושה, ועוד מדאמרי' בפ' הבונה (ק"ג א') גבי התולש עולשין מתוך שדהו אם ליפות את הקרקע בכל שהוא, ופרכי' אטו כולו לאו ליפות את הקרקע נינהו, ופרכי' לא צריכא דקעביד בארעא דלאו דיליה, ומאי תירוצא הא מ"מ מיפה הוא ופסיק רישיה ולא

ימות הוא, ובפ' ר"א דמילה (קל"ג א') אמרי' ואי דאיכא אחר ליעבד אחר דלא נחא ליה, ולרבא נמי פריך ולא כמו שפרש"י ז"ל דלאב"י פריך מקמי דסברה, ועוד אחרת מדאמרי' בפ' במה מדליקין מוכרי כסות מוכרין כדרך ובלבד שלא יתכוין בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, אלמא שאינו מתכוין מקרי אע"פ שהוא לובש בודאי, ועוד אחרת מדאמרי' בסדר יומא בפ' אמר להם הממונה (ל"ד ב') א"ר יהודה עשיות של ברזל היו מחממין לו מערב יום הכפורים ומטילין לתוך הצונן בשביל שתפוג צינתן ואקשי' והלא מצרף ופריק אב"י אפי' תימא שהגיע לצירוף דבר שאינו מתכוין מותר, והיכי הוי דבר שאינו מתכוין שהרי בודאי הוא נעשה אותו צירוף, ולפי זו הדעת פ' בעל הערוך ז"ל במסוכריא דנזייתא שהיא סתימה שבפי הכד או סתימת נקב מלמעלה כי ההיא דאמרי' בפ' תולין לא ליהדק אינש אודרא אפומא דשישא וכו' שהשמן חוזר לפך, הא סתימת ברזי הדפנות מותר שהרי אינו מתכוין לסחיטה ואינו נהנה בה ולא הוי פסיק רישיה ולא ימות דלאבוד אזיל.

וזו הסברא לא הסכימה לדעתי ואלו הראיות יש לדחותן, שזו שאמרו במס' סוכה דאית ליה הושענא אחריתי כך טעמה, שאין מיעוט ענבי ההדס תיקון אלא למי שרוצה לצאת בו ידי חובתו אבל למאן דבעי לה למידי אחרנא לאו תיקון הוא ואין ההדס עומד ומיוחד לצאת בו אלא להריח בו או לדבר אחר, לפיכך כשאין לו הדס אחר והוא ממעט כדי לתקן אותו לחובתו הוא כעושה כלי ואסור, אבל כשהוא ממעט לדבר אחר ויש לו הושענא אחריתי נמצא שאינו מתקן שהרי אין בזה תיקון להדס שהרי הוא עומד להריח ולדבר אחר ולא עשה שום מלאכה לא במתכוין ולא בשאינו מתכוין, ולא שמענו בממעט ענבי הדס בפסח שיהא אסור וזו כיוצא בה.

- **תוס' כתובות ו. ד"ה מסוכרייתא, בעיקר "וכן פירש בערוך דכל פסיק רישא... ואגלאי מלתא דכלי עבד"**

- **[ר' חיים, שבת, פ"ז, ה"ז]**

(לפתוח)

- **[ר' חיים שבת פ"י].**

(לפתוח)

ה. פסיק רישא בדרבנן

- **תרומת הדשן, סימן ס"ד, עד "בין מתכוון גמור לפסיק רישא"**

שאלה: סכין התחוב בכותל של עץ מבעוד יום, או תקעו בספסל או בדף שאינם מחוברים, שרי להוציא הסכין בשבת או לא?

תשובה: יראה דהיכא דתקעו הוא בכותל שהוא מחובר, יש לחוש לאסור אם מוציאו. משום דתנן בהבונה /שבת קב ע"ב/: הקודח כל שהוא חייב, ומפרש התם תלמודא אליבא דרב, דקי"ל כוותיה באיסורי, דקודח חייב משום בונה, וחייב קודם שנתמלאה הנקב, כדאיתא התם בגמ' ופרש"י. וא"כ בהוצאת הסכין היכא דתקוע קצת בחוזק, כמעט פסיק רישיה הוא, שלא יוסיף בנקב והוי ליה קודח כ"ש. ואין נראה להביא ראייה להתיר, מהא דכתב במרדכי פ' חבית, שאם היה סכין תקוע בחבית מותר להוציאו ולהכניסו, שהרי אינו מתכוין להוסיף, ומייתי ראייה מפ' במה טומנין /שבת נ' ע"ב/, האי סכינא דביני אורבי דצה ושלפה דצה ושלפה שרי. וי"ל דכיון דחבית כלי הוא, ואין בניין וסתירה בכלים בדבר שאין בו חיזוק ואומנות לכ"ע, ולהכי אין בו משום קודח, אפי' אי הוי אי אפשר שלא יוסיף בנקב. וא"ת דמחייב משום דמתקן פיתחא? הא מסקינן התם פ' חבית דבר תורה דכל פתח שאינה /שם צ"ל: שאינו/ עשוי להכניס ולהוציא לא שמה פיתחא הוא, אלא דחכמים גזרו בכל פתחים ונקבים גזירה משום לולין דתרנגולים דאינהו עשויים להכניס ולהוציא כדאיתא התם. ולהכי קא מכין להוסיף איסור, אבל בשאין מתכוין, נוכל לומר אפי' אי פסיק רישיה הוא שרי, דבאיסור דרבנן יש לחלק בין מתכוין גמור, לפסיק רישיה,....

- מאירי סוכה לג: (ד"ה לולב, מ) "וכן מה שאמרו בענבים שאין ממעטין ביו"ט..."

(לפתוח)

- מרדכי, תחילת סימן תשמ"ז.

כשחל הושענא רבה להיות ביום אחד בשבת וקצצו עכו"ם ערבה בשבת והביאו כשרה ולא אמרינן מצוה הבאה בעבירה היא דהא תנן אם מיעטן כשר ומיירי אפילו במזיד מדתנן עבר וליקטן ופירש ריב"א דמתקן גמור הוא מה שנתקנו למצוה ואיסורא דאורייתא הוי ולא מיפסיל משום מצוה הבאה בעבירה והוא הדין אם עשה עכו"ם שופר ביום טוב מותר לתקוע בו וכן אתרוג ולולב שהובאו מחוץ לתחום בשביל ישראל מותר לישראל אחר לצאת בו ואפשר כי גם לישראל שהובאו בשבילו מותר לצאת בו כיון שהוא דבר מצוה כדאמר ר' פרק אלו עוברין [*דף מח] אין מביאין נסכים מן הטבל יכול לא יביא מן המוקצה אמרת מה טבל מיוחד שאיסור גופו גורם לו יצא מוקצה שאין איסור גופו גורם לו אלא איסור דבר אחר. ועוד ראייה מגזל עצים וסכך בהם דלדברי הכל כשרה ולולב גזול נמי כשר בשני אע"ג שנעשה בו עבירה ואפילו גזלן עצמו יוצא בו ואע"ג דבתמורה פרק ואלו קשרים אמרינן דולד תמורת אשם אין קרב אשם לפני כפרה ומפרש התם טעמא דאין אדם מתכפר בדבר הבאה בעבירה התם משום שעבירה נעשית ביד ישראל שעבר בלאו דלא יחליפנו:

1. פסיקת ההלכה

- שו"ע, מ"ב ובה"ל: ש"כ, יז-יח; שט"ז, ג-ד; שו"ד, א.

• שו"ת יחווה דעת ח"ו סימן כ"ד

(לפתוח)

• שו"ת יחווה דעת ח"ב סימן מ"ו

שאלה: בגד סינטטי שבשעת לבישתו או פשיטתו במקום אפל נראה שיוצאים ממנו כעין ניצוצות אש, האם מותר ללובשו או לפושטו בשבת, או שמא יש לחשוש משום איסור הבערה בשבת?

תשובה: ראשית כל יש לבאר אם המתכוין בהוצאת ניצוצות כאלה עובר על איסור מן התורה, או אינו אלא איסור מדרבנן, והנה במשנה (ביצה לג ע"א) שנינו: אין מוציאים את האש לא מן העצים ולא מן האבנים ולא מן הרעפים. וכתב רבינו עובדיה מברטנורא, שאיסור זה מדברי סופרים, שדומה הדבר למלאכה שבורא אש ביום טוב. וכתב החזון איש בהלכות שבת (סימן נ' אות ט) שהוצאת ניצוצות אש מן החשמל גם בשבת אין בה איסור מן התורה משום מלאכת הבערה, אלא יש בה איסור שבות מדברי סופרים בלבד, כמו ששנינו (ביצה לג ע"א) אין מוציאים אש מן האבנים ביום טוב, ומתבאר בדברי הפרי מגדים (במשבצות זהב סימן תקב סק"א) שאיסור זה הוא רק מדרבנן אף בשבת. ע"כ. ואמנם בשו"ת מלמד להועיל (חלק אורח חיים סימן מט) כתב בפשיטות שהוצאת ניצוצות אש מן החשמל בשבת יש בה איסור תורה משום מלאכת הבערה. אבל נראה שהעיקר כדברי החזון איש. וכן מתבאר בספר טל אורות (דף צב ע"ב). וכן כתב הגאון רבי יוסף חיים מבבל בשו"ת רב פעלים חלק ב' (חלק אורח חיים סימן נג). וראה עוד בשו"ת לב חיים פלאגי' חלק ג' (סימן סח). ובספר אמרי בינה (סימן לב). ולפי זה יש לומר שהואיל והפושט או לובש בגדים סינטיים בשבת אין לו כל כוונה להוצאת ניצוצות, אף על פי שזהו בגד פסיק רשיה ולא ימות, כלומר, שעל ידי פעולתו בהכרח יוצאים ניצוצות, והדבר ניכר היטב באפלה, מכל מקום דעת הרבה פוסקים שלא נאסר דבר שאינו מתכוין בפסיק רשיה אלא במלאכה דאורייתא, ולא באיסור שבות דרבנן. וכמבואר בשו"ת תרומת הדשן (סימן סו). והובא להלכה בכנסת הגדולה (בהגהות הטור סימן שז). וכן הסכים להלכה הגאון רבי יעקב אורנשטיין בספר ישועות יעקב (בסימן רנג ס"ק יד, ובסימן רעז סק"א, ובסימן שטו סק"ב, ובסימן תרמו סק"ד. ועוד). ואף שהמגן אברהם (סימן שיד סק"ה) האריך להוכיח היפך סברת התרומה הדשן, והעלה שפסיק רשיה אסור גם בשבות דרבנן. אולם באור זרוע הגדול חלק ב' (סימן עח) מתבאר להקל בפסיק רשיה באיסור דרבנן, כשיטת התרומה הדשן. וכן כתב רבינו משולם מבדריש בספר ההשלמה (שבת עה ע"א.). וכן הסכים רבינו מאיר המעילי בספר המאורות (שבת מא:). וכן פסק הרא"ש מלוניל בתשובה שהובאה בספר אהל מועד. וכן העלה רבינו המאירי בשבת (כט:), שעל כל פנים כשאין לו הנאה ממנו פסיק רשיה בדרבנן מותר. והרגיש בכל

אותן סוגיות שהביא המגן אברהם להוכיח היפך דעת התרומת הדשן, ודחה שאין מהן כל ראייה לאיסור. ע"ש. גם הגאון רבי יצחק טאייב בספרו ווי העמודים על היראים (סימן קב אות ח) העלה להתיר פסיק רישיה בדרבנן. וכן כתב הגאון רבי יהודה עייאש בשו"ת בית יהודה (סימן מז). ובספרו מטה יהודה (סימן שכא אות א). וכן פסק הגאון רבי יונה נבון בשו"ת נחפה בכסף (חלק א"ח סימן ד). וכן דעת הגאון רבי עקיבא איגר בשו"ת חתם סופר (חלק י"ד סימן קמ). וכן העלה הגאון מלובלין בשו"ת תורת חסד (חלק אבן העזר סימן לח אות ה). וכן כתב הגאון רבי יצחק אלחנן בשו"ת באר יצחק (חלק א"ח סימן טו) ובמילואים שם. וכן הסכימו עוד הרבה אחרונים.

ונוסף לכך יש לצרף דעת רבינו נתן בעל הערוך שבכל פסיק רישיה דלא ניחא ליה אפילו במלאכה דאורייתא יש להתיר אף לכתחילה. והגאון הנצי"ב בספר העמק שאלה (סימן קה אות ה) כתב, שכן דעת השאלות ובעל הלכות גדולות והרי"ף והרמב"ם. ואמנם מצאנו לרבותינו הראשונים שחלקו על בעל הערוך בזה והסכימו לאסור מדרבנן פסיק רישיה דלא ניחא ליה. וכן מבואר בתוספות כתובות (דף ו ע"א). ובהרא"ש שבת (ריש פרק הבונה). וכן דעת הרמב"ן והרשב"א והריטב"א והר"ן. וכן כתב הריב"ש בתשובה (סימן שצד). וכן פסק מרן השלחן ערוך (/א"ח/ בסוף סימן שכ). [ומה שכתב בשו"ת משפטי עוזיאל (חלק א"ח סימן יט) שדינו של בעל הערוך להתיר פסיק רישיה דלא ניחא ליה אפילו לכתחילה, הוא הלכה פסוקה. זה אינו, כי באמת רבו הפוסקים החולקים עליו, וגם מרן השלחן ערוך פסק שלא כדבריו. וכן מתבאר עוד מדברי מרן השלחן ערוך (/א"ח/ סימן שלו סעיף ג). וכמו שכתב המטה יהודה שם]. מכל מקום זהו רק בדבר שעיקר איסורו מן התורה, אבל דבר שהוא שבות מדברי סופרים, כשאינו מתכוין והוא פסיק רישיה דלא ניחא ליה, מותר לכל הדעות אף לכתחילה. וכמו שמתבאר בדברי התוספות (שבת קג סוף ע"א). וכן דעת מרן הבית יוסף (/א"ח/ בסימן שטז) + הנה הטור (בסימן שטז) הביא דברי בעל התרומה, שאסור לנעול תיבה שיש בה זבובים, משום צידה, אלא יתן דבר שמפסיק בין הכיסוי לתיבה בענין שיוכלו הזבובים לצאת משם. והטור חלק על זה, שהואיל ואינו מתכוין לצוד מותר. וכמו שאמרו בשבת (מג ע"א) פורסים מחצלת על גבי כוורת דבורים בשבת בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, ובלבד שלא יתכוין לצוד. ומרן הבית יוסף כתב להעיר על דברי הטור, ממה שכתבו התוספות (ביצה לו:) בד"ה אלא, שכיסוי המחצלת על הכוורת צריך שיהיה באופן שאינו פסיק רישיה. וכתב, אלא שיש לדחות דברי בעל התרומה בזה, דשאני דבורים שבמינן ניצוד, אבל זבובים שאין במינם ניצוד כל שאינו מתכוין שרי, אף באופן שהוא פסיק רישיה. וסיים, ומכל מקום כיון דנפיק מפומיה דבעל התרומה, והובא במרדכי, ולא ראינו מי שיחלוק עליהם, מי יקל ראשו שלא לחוש לדבריהם. ע"כ. נמצא שלפי דעת בעל התרומה והמרדכי אף שצידת זבובים אסורה רק מדרבנן, שהרי אין במינם ניצוד, אסור לעשות באופן שיהיה פסיק רישיה, ואף על פי שבודאי לא ניחא ליה בצידתם בתוך התיבה, והרי זה פסיק רישיה דלא ניחא ליה בדרבנן, ואפילו הכי אסור. ובאמת שהגאון יעב"ץ בספר מור וקציעה (סימן שטז), הסביר כוונת הטור, שמחלק בין צידת דבורים, דניחא ליה, ולכן צריך לעשות באופן שלא יהיה בגדר פסיק רישיה, לצידת זבובים דלא ניחא ליה, ולכן אף

על פי שעושה בדרך פסיק רישיה מותר. נמצא שמחלוקת הראשונים היא בדין פסיק רישיה דלא ניחא ליה בדרבנן. ומרן הבית יוסף מעיקר הדין סבירא ליה להקל, אלא שחשש לדברי בעל התרומה והמרדכי, כיון שלא נמצא מי שחולק עליהם. אולם מרן בשלחן ערוך השמיט דין זה, וכתב בספר עולת שבת (סימן שטז סק"ה), שטעמו של מרן המחבר בזה, משום דסבירא ליה כדעת התרומת הדשן דפסיק רישיה בדרבנן שרי, כמו שכתב בשלחן ערוך (או"ח/ סימן שיד סעיף א). לכן זבובים שאיסור צידה שלהם מדרבנן, כל שאינו מתכוין לצידה, אף על פי שהוא פסיק רישיה מותר. ע"כ. וכן כתב בשו"ת זכור ליצחק הררי (סימן פו), שנראה שמרן השלחן ערוך חזר בו ממה שכתב בבית יוסף לחוש לדברי בעל התרומה והמרדכי, ולכן השמיט דין זה מהשלחן ערוך, מפני שסובר כדעת התרומת הדשן שפסיק רישיה בדרבנן מותר. ע"כ. אולם לפי מה שהוכחנו להדיא מהתוספות (שבת קג סע"א) דפסיק רישיה בדרבנן דלא ניחא ליה מותר, ולדבריהם יש להתיר נעילת התיבה שיש בה זבובים, דהוה ליה פסיק רישיה בדרבנן דלא ניחא ליה. וכן כתב הגאון רבי יהודה עייאש בספר בית יהודה חלק ב' (דף ד ע"ב). ע"ש. וכדברי התוספות כתבו המהר"ם מרוטנבורג בתוספותיו (ליומא לד:), והרשב"א בחידושו לכתובות (דף ו ע"א). ומוכח מדבריהם שיש להתיר בפסיק רישיה דלא ניחא ליה בדרבנן. ע"ש. ועיין עוד להגאון רבי יצחק טאייב בספר ווי העמודים על היראים (סימן קב אות ח). אם כן הרי מצאנו חולקים על בעל התרומה והמרדכי. ואפשר שלכן חזר בו מרן ממה שחשש לדבריהם בבית יוסף. וכמו שכתב מרן החיד"א במחזיק ברכה יורה דעה (סימן מז סק"ד) בד"ה ואחשבה, דזמנין דמרן הבית יוסף רוח על פניו יהלך בחיבור השלחן ערוך, וחזר בו ממה שכתב בבית יוסף בראותו כמה פוסקים שכתבו להיפך. והדר הוא לכל חסידיו. ע"כ. וכן כתב כיוצא בזה בשו"ת ויוסף אברהם (סימן כג דף קלט ע"ב), שאם השמיט מרן בשלחן ערוך איזה דין שהובא בבית יוסף בשם כמה פוסקים, ויש פוסקים חולקים שלא הובאו בבית יוסף, אמרינן שמרן ראה אחר כך כשחיבר השלחן ערוך דברי הפוסקים החולקים, ולכן חזר בו ממה שכתב בבית יוסף, ועל כן השמיטו מחיבור השלחן ערוך. ע"ש. ודון מינה ואוקי באתרין. ולפי דרכנו למדנו שאף מרן השלחן ערוך סובר להתיר בפסיק רישיה דלא ניחא ליה בדרבנן. אמנם הרמ"א בהגה (או"ח/ סימן שטז סעיף ג) כתב, שיש להזהר שלא לסגור תיבה קטנה שיש בה זבובים, דהוי פסיק רישיה. וסיים, ויש מקילים במקום שאם יפתח הכלי ליטלם משם יברחו. ובודאי שדעתו לפסוק להחמיר כדעה ראשונה, כפי הכלל סתם ויש הלכה כסתם. (וכמו שכתב הש"ך יו"ד סוף סימן רמב, בקיצור הנהגת איסור והיתר אות ה). ומשמע דסבירא ליה להחמיר בפסיק רישיה דלא ניחא ליה אף באיסור דרבנן. וכן מוכח עוד ממה שכתב הרמ"א בהגה (או"ח/ סימן שלז סעיף ב), שאסור לכבד הבגדים על ידי מכבדות העשויים מקסמים, שלא ישתברו קסמיהם. וכתבו האחרונים שם, דסבירא ליה דהוי פסיק רישיה, ואף על פי שאינו אלא מקלקל, וכל המקלקלים פטורים, וגם לא ניחא ליה, אפילו הכי סבירא ליה לאסור. ואמנם הבית מאיר שם פקפק הרבה בדברי הרמ"א, וכתב שטעם איסור זה הוא קלוש מאוד. והניח בצריך עיון. ועיין עוד בטורי זהב שם. ובאמת שהמהריק"ש שם פסק להקל משום ששבירת קסמין אינה מלאכה, וגם הוא דבר שאינו מתכוין. וכן הובא בברכי יוסף שם. ואפשר דסבירא ליה שאפילו הוא פסיק רישיה, כיון דהוי פסיק רישיה דלא

ניחא ליה בדרבנן מותר. וכן העלה להקל בשו"ת פעולת צדיק חלק ג' (סימן קסט), ושכן המנהג בתימן להקל. ע"ש. ועל כל פנים גם הרמ"א מודה במקום שאי אפשר להזהר, שיש להקל בפסיק רישיה דלא ניחא ליה בדרבנן. וכדקיימא לן (/שו"ע או"ח/ בסימן שכ סעיף יג), דורס אדם ברגליו שלג בשבת ואינו חושש. וכתב הטורי זהב, שאף על פי שאסור לרסק שלג וברד, וכאן הוי פסיק רישיה, כיון שאי אפשר להזהר בזה בימות החורף כשיש שלג וכפור, לא גזרו בזה. ועיין בביאורי הגר"א שם. (ועיין במשנה ברורה בשער הציון סימן שלז סק"ב וסק"י. וי"ל ע"ד. ודו"ק). ואכמ"ל. + וכן פסק להקל הגאון רבי אליקים גאטיניו בספר אגורה באהלך (דף כט ע"ב), והוכיח במישור כסברא זו, מדברי התוספות (שבת קג ע"א) הנ"ל. וכן דעת הגאון רבי יצחק הכהן בשו"ת בתי כהונה (סימן יח). וכן פסק הגאון רבי יצחק אלחנן בשו"ת באר יצחק (סימן טו) ובמילואים שם. וכן כתב הגאון רבי יוסף שאול נתנזון בשואל ומשיב קמא (חלק א' סימן רי), ותליתאה (חלק ג' סימן ג). וכן פסק המהרש"ם בתשובה חלק ה' (סימן מח). וכן כתב בשו"ת מהר"ם מבריסק חלק א' (סימן נט). וכן דעת הגאון רבי משה חברוני ז"ל בספר משאת משה (פסחים סימן טז). לפיכך בנידון שלנו שאין בזה כוונה ולא הנאה ביצירת הניצוצות, הרי זה בכלל פסיק רישיה דלא ניחא ליה, (וכמו שכתב הרש"ש בחידושיו לכתובות ו ע"א). ומכיון שעיקר איסור הוצאת ניצוצות הוא רק מדרבנן, הרי הוא פסיק רישיה דלא ניחא ליה באיסור דרבנן, שיש להקל בו אף לכתחילה. ולכן יש להתיר לכתחילה ללבוש או לפשוט בגדים סינטיים בשבת.

• **למעוניינים - שו"ת יביע אומר ח"ד סימן ל"ג-לד (בארוכה)**

עיין קובץ מצ"ב

• **למעוניינים - שו"ת יביע אומר ח"ה סימן כ"ז (בארוכה)**

(להוסיף קובץ)

• **שו"ת ציץ אליעזר, ח"ז סימן י"ג**

אם מותר לאחד שהוא בריא להכניס את עצמו בשבת למצב שאין בו סכנה הנופל למשכב שמותר לו ליקח סמי רפואה.

ב"ה, ב' סיון תשמ"ה. ירושלים עיה"ק תובב"א. לכבוד הרה"ג ר' דניאל יהודה נוישטט שליט"א. בכולל ישיבת טלז - קליבלנד שו"ב. מכתב שאלתו קבלתי בימים אלה, והנני להשיב לו עליה.

שאלתו היא, אם מותר בשבת לאחד שהוא בריא להכניס עצמו למצב של חולה שאין בו סכנה הנופל למשכב שמותר לו ליקח סמי רפואה, ואז ליקח את הרפואה. והדבר נוגע לו למעשה היות והוא חולה במחלת האסטמא באופן קל מאד, וכרגיל אין זה משפיע על בריאותו ולא כלום, אבל כשהוא מתאמץ או רץ או עולה במעלה ההר מיד

נשימתו נקצרת, באופן שאין בו סכנה, ומכיון שמקום התפלה שלו בשבתות נמצא במעלה הר תלול ואין מקום תפלה אחר, ולכן הנהו מסופק אם מותר לו לעשות ההילוך ואחר זה ליקח הרפואה המאפשרת לו לנשום יותר בקלות, או"ד שצריך לשבת בשבת בביתו ולא לצאת לתפלה, ואת"ל שלתפלה ולקרה"ת מותר מה הדין לטיול שלא לדבר מצוה בזה, וכמו"כ מסתפק ושואל אם אפשר ליקח התרופה לפני שיוצאים לדרך, ומה העדיפות לענין שבת עכ"ד.

וזאת תשובתי ע"ז בס"ד.

א) לדעתי אין צריך עבור כן לשבת בשבת בביתו ולא לצאת לתפלה, ואין צריך אפילו למנוע עבור כן מלצאת לטיול לשם עונג שבת, אלא סבור אני כי יש להעדיף לקחת את התרופה לאחר מיכן לכשיקבל את ההתקף, וזאת היות וכבו' כותב לאחר מיכן במכתבו "שלא תמיד נהיים חולים מההליכה ואפשר שבאם ביום שמזג האויר נוח והולכים לאט לאט שלא יחלו, רק קשה לשער זה ובפרט בימי החורף העזים", ומכיון שכן אין זה עכ"פ בגדר של פסיק רישא שיחלה עי"כ, ובאיסור דרבנן הרי מתירים אפילו לעשות גוף האיסור היכא שאינו מתכוין והוא לא פסיק רישא [ואפילו בפסיק רישא ישנם הרבה מהפוסקים שמתירים באיסור דרבנן ואינו מתכוין], וא"כ מינה דיש ללמוד במכש"כ שיש להתיר בשופי עשיית פעולה שאינה גוף האיסור ויכולה רק להביא שיצטרכו בגין זה כך לעשות גוף האיסור שמדרבנן ואשר אז זה יהיה בגדר של היתר, והוא לא רק שאיננו מתכוין לכך אלא שברצונו שלא יבוא בכלל לידי כך, [הרבה יותר מאילו עושה בשל חבירו שלא ניחא ליה, כפי שנזכר להיתר בפוס'] וזהו איפוא הא הרי הדבר שבנידונו, שבההליכה אין שום איסור ויכול רק לבוא עכ"כ שיצטרך לאחר מיכן לעשות פעולת איסור מדרבנן, היא קיחת התרופה במקרה של התקף והוא איננו מתכוין לכך ואדרבא רצונו העז שלא יבוא לידי כך, ועוד יתירה מזו דכשיבוא לידי כך אזי איננה כבר פעולת איסור כלל כי מותר לו אז לקחת את התרופה, וא"כ יש להתיר זאת בשבת, ללכת אל יעדו, ולא רק בביהכ"נ לקרה"ת ולתפלה אלא גם לטיול שיהא לו עי"כ עונג שבת. [ואין לנידונו ענין כלל לפלוגת הראשונים אם מותר לו לאדם להכניס א"ע בשבת לצורך מצוה לידי סכנה אשר יצטרכו לאחר מיכן לחלל את השבת במלאכות דאורייתא].

ב) הזכרתי שאפילו בפסיק רישא ישנם הרבה מהפוסקים שמתירים בדרבנן כשאינו מתכוין, אוסיף על זה ואומר שבכגון האיסור דרבנן שלפנינו שהוא רק משום גזירת שחיקת סממין יתכן שכ"ע יודו להתיר אפילו בפ"ר, וחילי דידי עפ"י מה שמצינו להגאון המקנה ז"ל עמ"ס קדושין בקו"א סי' ס"א סעי' א' ד"ה ועוד נראה, שכותב לבאר דאפי' המג"א בסי' ש"ד שחולק על התה"ד שמתיר בפסיק רישא בדבר שהוא מדרבנן, מ"מ בכה"ג (של בעילה בשבת) דאינו אלא כמחזי קונה י"ל דבזה גם המג"א מודה ע"ש, ויתירה מזו מוסיף המקנה לבאר להלן בדבריו בסי' ס"ד סעיף ה', דזה שחולק המג"א על התה"ד וס"ל דאף באיסור דרבנן אסור פ"ר, היינו דוקא בדבר שלא אסור משום גזירה, אבל בדבר שלא אסרו אלא משום גזירה יודה גם המג"א דלא גזרו

היכא דהוא דבר שאינו מתכוין לאיסור אלא להנאת עצמו הוא מתכוין, ומותר אפילו לכתחילה אע"ג דהוי פ"ר עיי"ש, וא"כ דון מינה ומינה גם לכגון נידוננו שי"ל שכו"ע יודו שמותר בכה"ג אפילו בפ"ר ואפילו לכתחילה, מכיון שהאיסור דרבנן בזה הוא רק משם גזירה של שחיקת סממנין, והוא דשא"מ, ולא עוד אלא שהפעולה היא לא פעולת האיסור בעצמו, ופעולתו בזה היא פעולת היתר מה שיביא לאחר מיכן לפעולת האיסור מה שיהא אז היתר, והוא בפעולתו רק להנאת עצמו קא מכיון.

ועוד זאת. אציין לזה גם דברי שו"ת רדב"ז ח"ג סי' אלף ס"ח (מוזכר בקצרה במשנ"ב סימן שכ"ח ס"ק קכ"א וביאור"ה שם) שמביא בשם גדולי הראשונים שמבארים דהך איסורא משום שחיקת סמנין גזירה דרבנן בעלמא היא וקילא טפי מאמירה לעכו"ם ומשום שבות דרבנן ואפיל מאמירה לעכו"ם בשבות דרבנן עיי"ש.

וא"כ בכל כגון דא כנז', שפיר י"ל דכו"ע יודו בזה שמותר אפילו לכתחילה לעשות פעולת היתר להנאת עצמו שיביא לאחר מיכן לעשיית פעולת איסור דרבנן קל כזה, מה שלמעשה לא יהא אז ע"ז כבר איסור, והוא דשא"מ כזה שרצונו העז שלא יבוא בהחלט לידי כך, ועל אחת כמה וכמה כאשר למעשה אין זה ממש גם בגדר של פסיק רישא דהרי יתכן שלא יבוא לידי כך שיצטרך לקחת התרופה, ולו יהא זה אפילו בזמן של מציאות רחוקה כגון בימי החורף העזים וכדומה, כי אפ"ה משום כך לבד של מציאות רחוקה ג"כ לא מיקרי זה כבר בגדר של פ"ר, וכדמצינו להריטב"א בכתובות דף ה' ע"ב שכותב דכל שאפשר שלא יעשה איסור אפילו בצד רחוק לא חשיב פסיק רישיה ולא ימות ושלשון פסיק רישיה מוכרח כן עיי"ש. וכל זה אני כותב רק לרווחא דמילתא, אבל למעשה גם בלעדי הקטע האחרון הזה שכתבתי, ואפילו אילו היה בזה ודאי פסיק רישא מכל מקום ג"כ יש מקום להתיר וכנז"ל בדברי הקודמים.

ג) ואם אין אפשרות וקשה הדבר להסתדר שיוכלו לקחת התרופה לאחר מיכן בשעת ההתקף (כגון מחוסר עירוב וכדומה), אזי נראה לי דאז יש להקל בזה לקחת את התרופה לפני היציאה לדרך, דלדעתי הרי זה בדומה לבריא הלוקח תרופה כדי לחזק מזגו שמצינו שנפסק בזה בא"ח סי' שכ"ח סעיף ל"ז, ומשנ"ב ובאו"ה שם, דבריא הלוקח רפואה כדי לחזק מזגו מותר, והגם דהמג"א שם סובר דלא מותר כי אם בשותה או אוכל לרעבו או לצמא, אבל כל שכונתו להיות גופו בריא אסור, אבל רבו החולקים עליו וס"ל לפסוק כפשטות משמעות דברי השו"ע שם, דכל שלוקח כדי לחזק מזגו מותר בבריא אפילו אם לוקח זאת לשם רפואה, וכבר כתבתי לבאר זאת בספרי שו"ת צ"א ח"ד סי' נ' יעו"ש.

ולבוא לחלק ולומר שבנידוננו יותר חמור כי לוקח התרופה מפני שידוע לו שיחלה, זה לא מסתבר, ובפרט שכאמור כל האיסור בזה הוא במדרגה פחותה ממלאכות הנעשים ע"י עכו"ם (כלשונו של המשנ"ב בביאור"ה שם), וכפי שגם הגאון הגר"מ פיינשטיין שליט"א כתב לו ג"כ בכזאת בזאת הנקודה דאף שיש לחלק לאסור משום דידוע לו

שיחלה ושבשביל זה הוא נוטל, לא מסתבר לחלק בדבר שכל עיקר איסורו אף בחולה ממש הוא רק מדרבנן (כפי שצירף לי צילום ממכתבו אליו).

ולכן יש לסמוך להקל, ובפרט לשם הליכה לדבר מצוה, כהליכה לביהכ"נ לתפלה ושמיעת קריאת התורה.

ולרווחא דמילתא ישתדל לקחת את התרופה לפני ההליכה על ידי איזה שינוי, ואז יהא באפשרי לצרף לזה גם דברי הגאון המהרש"ם ז"ל דדעתו להתיר בכלל לקיחת תרופה בשבת ע"י שינוי, כמובא משמו בספר ארחות חיים על או"ח בה' חוה"מ סי' תקל"ב בהגהות מהרש"ם אות ג' ע"ש, וכתבתי מזה בספרי שו"ת צ"א ח"ח סי' ט"ו אות ו' ע"ש, וכן במילואים שבסוה"ס שהבאתי חיזוק לדעתו יעו"ש, ומכש"כ איפוא דמותר לפ"ז בשופי ע"י שינוי לכגון נידוננו ואפילו בהליכה לשם טיול, ואין להאריך יותר.

והנני בברכה אליעזר יהודא וולדינברג

כא.

שו"ת שבט הלוי חלק ה סימן מו

בדין מיעוט ענבים בסוכה ל"ג ע"ב ובאו"ח סי' תרמ"ו - וביסוד דמלאכת מכה בפטיש בזה, ובמלאכת מחתך; ויתבארו חמש שיטות לראשונים בשמעתין, ובדין פס"ר בדרבנן ועוד

(א) ת"ר אין ממעטין ביו"ט משום ר"א בר"ש אמרו ממעטין וכו', קודם בואי לסדר דעות הראשונים בזה נבאר מהות איסור זה אם הוא מה"ת או מדרבנן, ואם מה"ת מאיזה אב, והנה דעת המרדכי בשמעתין סי' תשמ"ו בשם הריב"א דמתקן גמור הוא מה שנתקנו למצוה ואיסורא דאורייתא הוי ע"כ, פי' אע"ג דהוא רק תקון מצוה ולא תקון בעצם החפץ של הדס מכ"מ דין דמחוסר תקון זה מצד המצוה מה"ת נכנס נמי בגדר תקון כלי שהוא מסרך מלאכה דמכה בפטיש, וכן מוכח דעת התוס' בשמעתין סוד"ה מודה מדכ' והא דמשני דאית לי' הושענא יתירא היינו משום דאז הוי מלשאצל"ג ואע"ג דלר"ש הוי פטור אבל אסור, מוכח דלר' יהודה דמשאצל"ג חייב חיובא נמי איכא, וכן מבואר ברא"ש שבת סו"פ הבונה שכ' בתו"ד בהא דידן וז"ל אבל לר' יהודה דבר שא"מ אסור ואי צריך לי' איכא איסורא דאורייתא לא שרינן לי' אע"ג דאית לי' הושענא אחריני, ופשוטו מדין מכב"פ גמר כלי דמצוה.

וכ"כ בכפ"ת כאן שהוא איסור דאורייתא כנ"ל ומשום מכה בפטיש, אלא שכ' עוד דיראה דממעט הדס הוי תולדה דמחתך וה"ר מלשון הרמב"ם פי"א ה"ז משבת המחתיך העור וכו' הקוטם את הכנף וכו' הנוטל קיסם וקטמו לחצוץ בו שינוי וכו' חייב, והיינו כשהוא הדס קשה כאשר האריך להוכיח זה בכפ"ת, ובערוך לנר פקפק ע"ד דאם חייב בלקוט ענבים משום מחתך גם ברכים חייב דאינו דומה לקיסם, ובעיקר שיטת

הכפוף"ת חולק עליו הע"ל ע"פ מש"כ בהה"מ פ"א משבת שם דהרמב"ם איירי בסכין דוקא דבהא איכא מחתך וא"כ הכא דמלקט ביד איירי לא שייך גדר מחתך כלל, אלא חיובא ודאי משום מכה בפטיש ואי משום הא לא ארי' דכבר חילק לנכון בביאור הלכה סי' שכ"ב דתלוי מלאכת מחתך בכל אחד לפני ענינו דדבר שדרכו לחתכו בכלי דוקא לא שייך מחתך אלא בכלי ודומיא דגוזז בשבת צ"ד ודבר שדרכו להפרידו אפי' ביד גם ביד חייב משום מחתך, ודומיא דתולש דדרכו בכך כמש"כ רש"י שבת ע"ג ע"ב, וכ"כ בעניי בשבט הלוי ח"א סי' קט"ו, וכיון שכן לקיטת ענבים בדין (ככל לקיטת ענבים דדרכו ביד) הי' מקום לחייב משום מחתך, אם הי' שייך כאן גדר מלאכה זו.

אבל האמת יורה דרכו דאין נ"ד למלאכת מחתך כלום דזה שייך דוקא במקפיד על המדה כמש"כ רש"י וכל הראשונים וכמש"כ ג"כ בביאור הלכה שם וזה לא שייך כאן.

(ב) אמנם דעת רש"י סוכה ל"ג ע"א ד"ה עבר ולקטן דאיסור זה דממעטין הוא משום שבות שדומה למתקן כלי ומכשירו וכ"כ תוס' יומא ל"ה ע"א סוד"ה הני מילי, דמיעוט ענבים אינו נראה תיקון כ"כ שיחשב תקון מה"ת, וכ"כ תוס' בפשיטות שבת ק"ג ע"א, ובמג"א סי' ש"ד וכ"כ במאירי בשמעתין ועוד.

וראיתי למרן הח"ס בשמעתין שכ' בהא דכ' רש"י דאינו אלא שבות דזה אינו אלא למסקנא דהוי דבר שאינו מתכוין א"כ י"ל לכו"ע ס"ל דליכא איסור דאורייתא ופליגי רבנן ורשב"א בשבות דרבנן אי גזר הכא או לא כמש"כ תוס' סוד"ה מודה ר"ש, אבל השתא כדפריך והא קמתקן מנא ס"ל דחיוב בסקילה איכא משום מכה בפטיש וכו' יעשה בח"ס, ואני בעניי תמה אם כ' הח"ס כן דהא מה דלפי המסקנא אינו מה"ת אינו במציאות המלאכה אלא דע"י שהוא א"מ והוא פס"ר דלא ניחא לי' ע"י שיש לו הושענא אחריתי נעשה מלאכה שאצל"ג כמש"כ התוס' שהביא הח"ס בעצמו, ומה זה ענין לרש"י שכ' מפורש דהאיסור בעצם רק שבות משום דרך דומה למתקן כלי, ועוד המסקנא משום אינו מתכוין ורש"י קאי על עבר ולקטן והיינו מזיד ואעפ"כ כ' דרך שבות, וברייתא דלעיל דעבר ולקטן והיינו מזיד ואעפ"כ כ' דרך שבות, וברייתא דלעיל דעבר ולקטן מחלוקת ראב"צ וחכמים במזיד, וברייתא דאין ממעטין מחלוקת ראב"ש וחכמים באינו מתכוין והדברים ברורים.

(ג) ואחרי הקדמה זאת נבאר חמשה שיטות שיש בהלכה זאת א, שיטת רש"י דאית לי' הושענא אחריתי והלכך אין כאן תקון כלי כלל, ואף אם יתגלה שלבסוף יצטרך להושענא זאת ויצא עמה י"ח, מכ"מ כיון דתקון זה אינו בעצם מציאות ההדס כנ"ל, ורק המצוה משוי לה תקון וכיון שיכול לצאת באחרת א"כ לרש"י אין תקון כלל (ושאר ראשונים אין דעתם כן אם בסוף יצא ידי חובה בהושענא זאת עיין ברא"ש פ' הבונה ובתוס' כתובות ו' ע"א ודברינו לקמן אי"ה) משא"כ במקום דיש תקון כלי במציאות תולדה דמכה בפטיש אין אנו מסתכלים על שצריך לו עכשיו או לו כיון דמכ"מ נעשה תקון כלי ממש, ובכפוף"ת הקשה לרש"י מה שהק' גם תוס' יומא שם ובשבת ק"ג דבש"ס משמע דהיתר הושענא אחריתי דוקא לר"ש ולשיטת רש"י כ"ה גם

לר' יהודה, אמנם כבר כ' בשטמ"ק כתובות ו' ע"א דלרש"י כי משני דאית לי' הושענא אחריני לא קאי לת' אמאי דפריך מודה ר"ש בפס"ר, אלא אקושיא דמעיקרא דפריך והא קמתקן מנא, ומשני דאית לי' הושענא אחריני ולא הוי מתקן כלל, ע"כ, ולפ"ז צ"ל דפליגי ת"ק וראב"ש בגזירת חכמים בעלמא אם גזר איסור כה"ג וכעין זה כ' גם בחי' ח"ס, וכיון שביארנו דשיטת רש"י דהוא רק שבות מוכח לשיטה זו דמכה בפטיש אסור גם באיסור דרבנן כהוכחת המג"א סי' שי"ד, ושאיני הכא דאינו תקון כלל, ועיין עוד בזה להלן.

ד) השיטה השני' דעת הערוך בתוס' שבת ק"ג וכתובות ו' ע"א וברא"ש פ' הבונה ופ' שמונה שרצים דהתקון אמנם נעשה אע"פ דאית לי' הושענא אחרינא ומכ"מ מותר לכתחילה דכיון דהו"ל פס"ר דלא ניחא לי', דלדעת הערוך מותר ככל דבר שאינו מתכוין, ולא נחית הערוך לשיטת רש"י דאין כאן תקון כלל דס"ל כיון דמ"מ ההושענא מתוקנת למצוה ואם רוצה יצא בזה הו"ל ככל שאר תקון כלי בעלמא דלא שייך בי' סברת אית לי' אחרינא, והיינו דמיירי ביו"ט ראשון של חג ועדין לא יצא ע"י הלקוט ענבים מהדס נעשית ראוי לו, וסברת לא ניחא לי' בדאית לי' אחרת אינה מצלת אלא מעיקר איסור דפס"ר, ולדרך זה גם לר' יהודה אינו אסור אלא מדרבנן אפילו אם נימא דעצם התקון הוא דאורייתא כיון דע"י דלא ניחא הדר לדין דבר שא"מ דגם לר' יהודה באיסורי שבת רק דרבנן, ודעת רוב הראשונים כאשר בארתי במק"א באורך.

ה) הדעה השלישית שיטת התוס' בשמעתין ובכמה מקומות דודאי הו"ל תקון גמור גם לראב"ש וגם למסקנא דלא כרש"י אלא דכיון דאית לי' אחריתא הו"ל מכ"מ מלאכה שאצ"ל, ולר"ש פטור אבל אסור, ובמקום מצוה שרי, וכזה כ' תוס' ג"כ בכתובות שם טעם ההיתר משום דנדחה האיסור במקום מצוה, אבל בשבת ק"ג וביומא ל"ה ע"א כ' דכיון דעצם התקון רק מדרבנן לא גזר כשאינו נהנה.

וההבדל בין ב' דרכים אלה דלדעתם פה ובכתובות תקון הלקיטה מלאכה דאורייתא כדמוכח מדבריהם כמש"כ בעניי למעלה א"כ מטעם אינו נהנה אי אפשר להתיר אי לאו משום דנדחה איסור דרבנן במקום מצוה, אבל בשבת וביומא מפורש דעתם דהתקון רק שבות בעלמא, א"כ מספיק טעם שאינו נהנה להתיר לגמרי גם לולא הטעם שבמקום מצוה, ובאמת מסופק אני במש"כ תוס' להתיר במקום מצוה דהא עכשיו אנו עוסקים שעיקר ההיתר משום שאינו עומד למצוה והו"ל רק לקיטה לאכילה ממש אף שיתכן שישתמש אח"כ למצוה כמש"כ תוס' ורא"ש, מכ"מ כשהוא שואל אם ללקוט אין אנו מתירים מטעם הוראות מצוה דאז נראה ודאי כתקון, וצ"ל דאנו מתירים לאכילה מפני שיתכן שיצטרך אולי למצוה והוא דחוק וה"ט דשאר ראשונים מיאנו בזה.

ו) והדעה הרביעית מש"כ הרא"ש פרק הבונה ובתוס' פ"ק דכתובות שם דכיון דלר"ש דבר שא"מ מותר מה"ת הכא אע"ג דפס"ר הוא הואיל ואית לי' אחרינא שרי דשמא לא יהי' צריך לזה שתקן ואגלאי מילתא דלא תיקן כלי, אבל לר' יהודה דבר שא"מ אסור

ואי צריך לי' איכא איסור דאורייתא א"ד הרא"ש ור"ל אי צריך לי' דלית לי' הושענא אחרינא, א"כ השתא דאית לי' נהי דפס"ר לא הוי דבר שא"מ שאסור לר"י מכ"מ הוי, כלפי המקרה שכן ישתמש אח"כ בזה.

ויראה דזה כעין מש"כ הט"ז או"ח סי' שט"ז בסוגר תיבה וספק אם זבובים בתוכה אע"ג דהו"ל ספק פס"ר מותר כדבר שא"מ, וכמש"כ הגרעק"א בחי' לשו"ע יו"ד סי' פ"ז דאע"ג דהו"ל ספק דלשעבר ואינו דומה לגורר מטה כסא וספסל דהו"ל ספק דלהבא מכ"מ ספק פס"ר מותר בכל אופן וה"נ בדידן, איברא יש לחלק בין הפרקים דגם אם נחמיר בעלמא בספק פס"ר כאשר מצדד הגרעק"א שם, מכ"מ זה כשמוחזק ספק כמו בהאי דזבובים או ספק בשר בחלב כהאי דיו"ד סי' פ"ז שם, אבל הכא כיון דהשתא מכ"מ אית לי' הושענא אחרינא לא נעשה איסור לשעתו ועל שעת מלאכה דנים, ולמפרע אינו גורם בזה, ודומה יותר לגרירת מטה כסא וספסל דהוא ספק דלהבא ודו"ק.

ז) ודעה החמישית דעת הרמב"ם פ"ח מלולב דלפי גירסא שלפנינו כ' ואין ממעטין ביו"ט לפי שהוא כמתקן עבר ולקטן או שלקטן אחד אחד לאכילה ה"ז כשר, א"כ רבינו לא הביא מסקנת הגמ' דדוקא באית לי' הושענא אחרינא, איברא בהה"מ וכן הסכים הכ"מ הגי' או שלקטן אחר ור"ל מי שאינו צריך לצאת בו, וכ' הכ"מ דגירסא זאת עיקרית וכן מסכימים הט"ז ומג"א סי' תרמ"ו, ואדרבה הרמב"ם מחמיר מכל השיטות דדוקא לקטן אחר, והיינו כמו שכתב בבכורי יעקב סי' תרמ"ו ס"ק ח' דדוקא נקט אחר דזה ודאי לא מכוון לתקן רק לאכילה משא"כ בדידי' נהי אם שניהם שוין ממש יראה דשרי אבל לפעמים יהיה אחד מהודר יותר ומתקנו לצאת בו, וזה לא שייך באחר כיון דאינו שלו יעש"ה.

איברא ראיתי למרן הח"ס בחי' כ' לקיים גי' הראשונה דלהרמב"ם לית לי' מסקנת הש"ס ומתיר במלקט לאכילה אפילו לית לי' אחר והיינו ע"פ מש"כ הה"מ פ"ב מה' שבת בהבנת הרמב"ם בגחלת של מתכת דאם אינו מכוין לצרף מותר, וכ' שאין מדין מלשאצל"ג דלהרמב"ם חייב גם אצל"ג, אלא יש מלאכות שענין המלאכה תלוי ברצונו ואם אין ברצונו לצרף המתכת איננו צרוף כלל, והראי' מקטימת עץ לחצוץ שיניו דחייב, ואם אין כוונה לכך פטור אע"ג דהו"ל פס"ר, והיינו שבתקון כלי אינו חייב אם מכוין ממש לכך, ולדעת הח"ס זה מחלוקת אמוראי בשבת קמ"ו ע"ב וש"ס דידן למ"ד קוטם אפי' שלא לחצוץ חייב, ולהרמב"ם פטור וא"כ להלכה ל"צ לאוקימתא דאית לי' אחר.

ולדידי בעניי דברי הח"ס צ"ע דהא כבר הוכיח הלח"מ בה' שבת שם דמש"כ הה"מ דאם לא מכוין לא הוי מלאכה כלל ולא נקרא פס"ר זה דוקא בגחלת שאינו כלי ואין החיוב רק מחמת הכוונה, ולא כן בתקון כלי של כלי ממש גם באין כמוה לצרף יש גדר מכה בפטיש, דבגחלת אם אין כוונה א"כ אין כאן תקון כלי יע"ש, וא"כ הכא שאנו דין שתקון מצוה תקון גמור וע"י תקון זה נעשה ראוי למצוה והוא כלי גמור לענינו, ואינו

דומה כלל לגחלת של מתכת, ועוד התם אם אינו מכין לא צריך לתקונו כלל ואין התקון נחשב אבל הכא כיון דלפי קס"ד דש"ס לית לי' הושענא אחריתי וניחא לי' בתקונו אלא דהשתא מלקטן לאכילה א"כ הו"ל פס"ר דניחא הרגיל לפי קס"ד דש"ס עד דמשני דהוא פס"ר דלא איכפת לי' או דלא ניחא לי' לפי דעת כאו"א מהראשונים כנ"ל והדברים ברורים.

ח) ודע דידוע מחלוקת הפוסקים בפס"ר באיסור דרבנן ומה שנו"נ בזה בשמעתין לדעת רש"י דס"ל דהו"ל רק שבות ואעפ"כ פריך הש"ס מודה ר"ש בפס"ר כמש"כ כ"ז במג"א ובאחרונים באו"ח סי' שי"ד, אבל נשאר להתעורר דהנה במאירי שבת מ"א ע"ב כ' בפשיטות דפס"ר דרבנן מותר, וביאר שיטתו ביותר בשבת כ"ט ע"ב דאחר שהניח יסוד זה לחלק בפס"ר בין דאורייתא לדרבנן הקשה משמעתין וכ' וכן מה שאמרו במיעוט ענפי הדס והא מתקן מנא ותי' שמלקטן לאכילה ודבר שא"מ הוא והקשו והא מודה ר"ש בפס"ר אע"ג שתקן כלי רק דרבנן, ותי' המאירי ושמא לא נאמר שתיקון כלי אינו אלא מדברי סופרים אלא במקום שאין בו מעשה כגון הפרשת תרומה אבל לקוט בידים מדאורייתא הוא ואע"פ שאין ענף מחובר לאילן, ומ"מ במקום תקון אסור ע"כ.

ביאור דבריו אע"ג די"ל רק תיקון מצוה ולא תיקון כלי בעצם הכלי, מכ"מ כשעושה גם תיקון כזה בידים מכ"מ אסור, ומש"כ דאינו דומה להפרשת תרומה שאין בו מעשה, היינו ע"פ הש"ס קידושין מ"א ע"ב וכמה דוכתא דתרומה איתא במחשבה או בדבור.

והנה משמע להדיא לכאורה דאית לי' למאירי דלקיטת ענבים מהדס דאורייתא ממש, ואלו בשמעתין דסוכה כ' המאירי אחרי שהניח ג"כ יסוד הנ"ל דפס"ר דרבנן מותר, הקשה משמעתין וכ' אבל תיקון אע"פ שתיקון כיו"ב מדברי סופרים עיקר התיקון מיהא דאורייתא ואע"פ שמעשר בשבת ומטביל כליו בשבת בשאין מתכוין מותר אע"פ שעיקר התקון מדאורייתא באלו לא נשתנה גופם אבל זו נשתנה גופו במיעוט ענביו ע"כ.

הנה לשון זה יכול להתפרש היטב דגם פה רק מד"ס רק כיון שעיקר גדר תקון כלי הוא מה"ת אסרו יותר בפס"ר דהא גם בתרומה כ' שעיקר התקון הוא דאורייתא, ואעפ"כ הוא רק מדרבנן, ושאיני הכא דנשתנה הגוף פי' ודמי יותר לשאר תקון כלי, ויסוד תי' שהוא דרבנן מיסוד של עיקר דאורייתא וזה דלא כפשטות לשונו בשבת, אם לא דנדחק בלשונו בשבת וכאן ולשונו עדין צ"ב.

• שו"ת שבט הלוי, ח"ה סימן מ"ו וח"ג סימן ל"ט.

מהו נכנס בגדר אב ותולדה דאורייתא - ובדין תולדה דתולדה ואם חייב על הכנת מלאכה כמלאכה עצמה.

אבות מלאכות ארבעים חסר אחת, הנה מספר הל"ט עיין לעיל מ"ט ע"ב אם כנגד מלאכה מלאכתו שבתורה, אם כנגד עבודת המשכן יע"ש בתוס', ועוד ילפינו לעיל ע' ע"א מדברים הדברים אלה הדברים וכ"ה לקמן צ"ז ע"ב, ובירושלמי פ"ז ה"ב אר"י בן חנינא זה הדבר אין כתיב כאן אלא אלה הדברים דבר דברי דברים מכאן לאבות ולתולדות.

וקשה תולדות מאן דכר שמיה, אדרבה כיון דאין המספר רק ל"ט א"כ קרא כי אתא לאבות אתי שהם המספר ל"ט, ובאמת הא דמחייב גם אתולדות דשבת כאבות ילפינו לעיל ע' ע"א ולקמן ק"ג וסנהדרין ס"ב, מאחת מהנה אחת הם האבות מהנה תולדות ע"ש ברש"י משום שיש בהם מהנה מדמיון האב, ובשטמ"ק ריש ב"ק הקשה מ"ש דלתולדות דשבת צריכים קרא, ולתולדות דנזיקין ל"צ קראי לחייב, ותי' בשם מהר"ח כץ משום דכיון דילפינו ממשכן שהיו שם מספר ל"ט הו"א דוקא כאלה קמ"ל דגם אתולדות שלא הי' במשכן אם דומין לאב מתחייב, ועכ"פ מסברא לא ילפינו לה א"כ איך נפקא מאלה הדברים, ודוחק לומר דירושלמי ס"ל דגם מסברא ילפינו תולדות ור"ל דכיון דנפ"ל ל"ט מלאכת אבות מקרא ממילא חייב כל הדומה לאב דהיינו תולדות.

ולולא דמסתפינא י"ל ע"פ דאיתא בירושלמי שם ר' יוחנן ור"ל עבדין הוין בהאי פירקא תלת שנין ופלג ואפקון מיני' ארבעין חסר אחת תולדות על כל חדא וחדא, מאן דאשכחן מסמך סמכון הא דלא אשכחן מסמך עבדוני' משום מכה בפטיש יע"ש, ופי' דע"י שעסקו שלש שנים ומחצה בעיון הל"ט מלאכות עלה בידם ל"ט תולדות על כל אב ואב, וכנראה דזה הי' מסורה בידם שכשם שיש מספר ל"ט אבות כך יש מספר ל"ט תולדות דהיינו ל"ט פעמים ל"ט, וא"כ י"ל דגם ריב"ח אינו חולק אמ"ד דיליף מל"ט מלאכה ומלאכתו שבתורה, או דילפינו ממלאכת המשכן, אבל משם לא ידעינו רק ל"ט אבות, ואתי קרא דדברים הדברים לל"ט תולדות ואיצטריך קרא לחידוש גדול זה דמשכחת ל"ט תולדות דאורייתא בכל אב ואב לחייב בהם ולאידך גיסא דוקא ל"ט ולא יותר, וכל היתר מהם הוא רק דרבנן.

ואולי יש ליישב בזה קושיית התוס' שבת ע' ע"א על ש"ס שם לא תבערו אש מה ת"ל וכו' אלה הדברים אלו ל"ט מלאכות שנאמרו למשה בסיני יכול עשאו כולן בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת ת"ל וכו' והקשו בתוס' דא"כ דנפק"ל לחלק ממק"א מנינא דקרא למ"ל ותי' דכיון דיש מלאכות שאינן חשובות איצטריך קרא דהדברים, ולהנ"ל י"ל דלפי האמת איצטריך קרא דאלה הדברים למספר התולדות כנ"ל, אולם סתמא דהש"ס צ"ז ע"ב מוכח דקרא כי איצטריך לאבות איצטריך דמזה ילפינו דלא מתחייב אתולדות במקום אב.

ב.

והנה בהא דחידש בירושלמי דאיכא ל"ט תולדות דאורייתא בכל אב, יש לעיין אם גם ש"ס דילן ס"ל כן, וגם יש לעיין דהא רק מעט מן התולדות נמנו בש"ס דילן, ואנחנו לא נדע להזהר במספר עצום זה של מלאכות דאורייתא והלא דבר הוא, וי"ל עם מש"כ בספרי שבט הלוי א"ח סי' ע"ה דהירושלמי לקמן מונה בתולדות דחרישה הרבה מלאכות שלא נמנו בש"ס דילן וגם הרמב"ם לא הביא כמסקל ומזבל וכו' וכתבתי שם דש"ס דילן ס"ל דרך הדומה מצד אחד דהיינו כל שעושה ליפות הקרקע דקעביד בקרקע גופא חייב אבל לא העושה להניית הקרקע שלא עושה בקרקע גופא וכתבנו שם דרבינו חננאל ע"ג ע"ב שהעתיק דברי הירושלמי לשיטתו אזיל שכ' לקמן שם בהא דמבריק ומרכיב משום נוטע דאיכא תולדה ותולדה דתולדה דגם מה שאינו דומה ממש לאב אלא לתולדה שחייב מן התורה דהיינו דמיון ודמיון לדמיון. +דדעת הר"ח דגם ש"ס דילן ס"ל לחייב על תולדה דתולדה. ובזה יש ליישב קושיית התוס' (ע"ה ע"ב) דממעט הש"ס דין ר"א דלא מחייב אתולדה במקום אב. והקשו בתוס' דזה כבר שמעינן דעושה מלאכות הרבה מעין מלאכה אחת אינו חייב אלא אחת כאשר שנינו בריש פירקין. ולהנ"ל י"ל דאי מרישא ה"א דדוקא אב ותולדה ראשונה, אבל אב ותולדה דתולדה לא הייתי פוטר. דהא מבריק ומרכיב לדעת הר"ח דהוא תולדה דתולדה, אי לאו דאיכא נוטע דהוא תולדה דזורע לדעתו ושוב מבריק ומרכיב תולדה דתולדה דהיינו נוטע לא היה מתחייב אתולדה דתולדה כיון שכבר רחוק מזורע שהוא האב, וא"כ כשעביד זורע ותולדה דתולדה דיליה ולא קעביד נוטע שהוא הגורם למבריק ומרכיב, היה מקום לחייב שנים כיון דרחוקים זה מזה טובא לדעת הר"ח, ולזה קמ"ל משנתינו הדיוק דגם בזה אינו חייב אלא אחת. +

והיינו דהירושלמי מחייב בחורש ובשאר מלאכות גם בתולדות דתולדות, וקי"ל לרבנן דבני מערבא דאם נחשוב תולדות ותולדות דתולדות דהיינו דמיון ודמיון לדמיון איכא ל"ט לכל אחד, ונראה דלדרך זה אנו מונין לא רק תולדה דתולדה אלא גם תולדה דתולדה דתולדה ואולי גם הלאה דכיון דאין אנו מקפידים כבר על הדמיון הראשון אין הבדל בין דמיון שני לדמיון שלישי ומלו להו ל"ט.

ג.

ודע דאפשר להסביר עוד דברי הירושלמי דאיכא ל"ט תולדות בדרך אחר והוא במש"כ הרמב"ם פ"ח ה"ב דשורה חטים ושאר זרעונין במים דחייב משום זורע, וכ' רוב הפוסקים דהחוב ממה דקודח בתוך המים, ובספרי שבט הלוי א"ח סימן ע"א הבאתי מרדב"ז בלשונות הרמב"ם סי' רמ"ח דרך אחרת לגמרי דשריה זו אין ענינה כדי שיקדח ויצמח תוך המים ולא זו סירכא דזריעה שאנו מחייבים עליה אלא חיוב זריעה הוא מה ששורה הגרעינין בתוך המים ועי"ז יהיו רכים ונוחים לזריעה והכנה זו לזריעה ר"ל זריעת קרקע חיובה משום זורע ויצא לו להרדב"ז מזה דאם נעשה השריה לצורך טחינה דחייב משום טוחן יע"ש בשבט הלוי.

ובאמת דברי הרדב"ז מופלאים לחייב בהכנת המלאכה משום מלאכה עצמה אעפ"י שלא עשה כלל מעין זריעה וטחינה, וראיתי כיו"ב בב"י או"ח סימן ש"מ דס"ל לדעת הרמב"ם דהמותח חוט של תפירה שלא יהא כוון לפני תפירה דחייב משום תופר, שהוא מצרכי התפירה, ובבינת אדם מלאכת תופר השיג ע"ז מטעם הנ"ל, דאיך מחייבים בצרכי מלאכה משום מלאכה.

ומ"מ אם הדברים כמש"כ רבותינו הב"י והרדב"ז דיש לחייב מה"ת על הכנות למלאכות כמלאכות עצמם אין רחוק יסוד הירושלמי דאיכא ל"ט תולדות לל"ט אבות ור"ל ההכנות לפני המלאכה השייכים למלאכה עצמה יחד עם תולדות המלאכה ממש נתרבו עד ל"ט. +ע"ע ח"ז סי' ד' +